

TEMA MONOGRÀFIC

Mètode i escola Montessori a Barcelona fins a la Guerra Civil (1936-1939). De l'adhesió incondicional a l'eclecticisme

Montessori Method and School in Barcelona until the Civil War (1936-1939). From Unconditional Adherence to Eclecticism

Salvador Domènech i Domènech

salvadordomenech@gmail.com

Societat d'Història de l'Educació dels Països de Llengua Catalana

Data de recepció de l'article: setembre de 2021

Data d'acceptació: març de 2022

RESUM

El mètode de la doctora Maria Montessori va deixar una profunda i rica petjada educativa i renovadora a la ciutat de Barcelona abans del règim franquista (1939). Un sistema actiu, alegre, lúdic, coeducatiu, de base científica, en què el protagonista és l'infant. El professorat acompanya l'alumnat procurant respectar el ritme en l'itinerari personal d'aprenentatge. La revolució montessoriana fou possible perquè la Mancomunitat de Catalunya, la Diputació de Barcelona i l'administració municipal hi van creure, van crear escoles, *Cases dels Nens*, i van promoure la formació continuada dels mestres a través de cursets, seminaris i Escoles d'Estiu.

PARAULES CLAU: mètode Montessori, *Casa dels Nens*, Ajuntament de Barcelona, Mancomunitat de Catalunya, Diputació de Barcelona, Manuel Ainaud, Alexandre Galí, Escola Nova, renovació pedagògica.

ABSTRACT

Maria Montessori's method left a deep and rich renovating educational footprint in the city of Barcelona before the Franco regime (1939). An active, cheerful, playful, co-educational, science-based system, in which the child is the protagonist. The teacher accompanies the students, trying to respect their rhythms in their personal learning itinerary. The Montessori revolution was possible because the Mancomunitat de Catalunya, the Diputació de Barcelona and the municipal administration believed in it, created schools, *Case dei Bambini*, and promoted continuous teacher training through courses, seminars, and Summer Schools.

KEY WORDS: Montessori Method, *Case dei Bambini*, Barcelona City Council, Mancomunitat de Catalunya, Diputació de Barcelona, Manuel Ainaud, Alexandre Galí, New School, pedagogical renewal

RESUMEN

El método de la doctora Maria Montessori dejó una profunda y rica huella educativa y renovadora en la ciudad de Barcelona antes del régimen franquista (1939). Un sistema activo, alegre, lúdico, coeducativo, de base científica, en el que el protagonista es el niño. El profesorado realiza un acompañamiento al alumnado, procurando respetar el ritmo en el itinerario personal de aprendizaje. La revolución montessoriana fue posible porque la Mancomunidad de Cataluña, la Diputación de Barcelona y la administración municipal creyeron en ella, creando escuelas, *Case dei Bambini*, y promoviendo la formación continuada de los maestros a través de cursillos, seminarios y Escuelas de Verano.

PALABRAS CLAVE: método Montessori, *Case dei Bambini*, Ayuntamiento de Barcelona, Mancomunidad de Cataluña, Diputación de Barcelona, Manuel Ainaud, Alexandre Galí, Escuela Nueva, renovación pedagógica.

I. PRESENTACIÓ: PARAULES PRÈVIES

La doctora Maria Montessori (1870-1952) i el seu mètode educatiu al parvulari els tinc ben presents des que vaig començar a redactar la tesi doctoral sobre *Manuel Ainaud i la tasca pedagògica a l'Ajuntament de Barcelona* a les primeries dels anys vuitanta del segle passat.¹ Hi vaig dedicar un subcapítol, «Els parvularis i el mètode Montessori», a la mateixa alçada en importància que les escoles a l'aire lliure, per exemple. També hi ha un component vivencial com a exalumne del parvulari montessorià de la Sagrada Família de Barcelona durant els dos darrers anys de la dècada dels cinquanta. Mercès a l'ombrel·la del catolicisme de casa nostra, la llengua vehicular, tant a l'aula com al pati, era el català i les activitats es desenvolupaven amb protagonisme dels infants, en coeducació. El respecte al fet que el gènere sexual era una riquesa en harmonia formadora, i no cap impediment, que ens beneficiava de la manera més natural, el vaig tenir en records que guardo, com el d'una festa final de curs en què (entre roques no treballades de la pedrera) nens i nenes vam cantar i ballar amb un vestidet femení de color blanc amb tota naturalitat. En perspectiva m'adono del progressisme revolucionari que aquell fet significà per a la comunitat educativa.

En l'exercici de psicopedagog al llarg d'una trentena d'anys a la ciutat de Sabadell i el seu entorn, com a membre d'un equip d'assessorament i orientació psicopedagògica (EAP), he tingut l'oportunitat de copsar la importància que continua tenint la metodologia montessoriana a l'etapa de tres a sis anys, tant a l'escola pública com a la concertada. A vegades per iniciativa pròpia de la tutora, que introdueix aspectes sensorials dins un plantejament eclèctic; altres, en un enfocament de cicle o de nivell. En ambdós casos, en l'estada d'observació individual o de grup, el joc i els materials de figures geomètriques, lletres soltes i peces de diferents formes i colors omplien de manera harmònica els moments d'aprenentatge autoregulat, tant a l'aula com a les estones d'esbarjo. També en reunions de coordinació a l'etapa de parvulari i en comissions pedagògiques.

El fet que estigués emparentat (pel casament d'una neboda seva i el meu germà) amb l'intel·lectual i polifacètic Josep Maria Ainaud i de Lasarte (1925-2012) va facilitar-me de jove tenir coneixement d'una riquesa històrica, cultural i educativa que no sempre es trobava als llibres: de l'estada a la Casa

¹ Vegeu: DOMÈNECH, Salvador, *Manuel Ainaud i la tasca pedagògica a l'Ajuntament de Barcelona*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1995.

dels Nens del carrer d'Aribau; de l'àvia, l'escriptora i feminista Carme Karr i Alfonsetti (1865-1943), o del pare, artista i tècnic de l'educació, Manuel Ainaud i Sánchez (1885-1932). També, de manera col·lateral, vaig conèixer altres personalitats i esdeveniments del país. I l'activitat escolar i professional d'ell i dels seus tres germans, Joan, Anna Maria i Montserrat. Un privilegi, un enriquiment que m'ha acompanyat i que he anat incorporant als treballs de recerca, com a testimoni i material per tal de fer-ne divulgació contextualitzada amb rigor.

Infants de l'Escola Montessori del carrer d'Aribau. El nen mig agenollat és Josep Maria Ainaud i de Lasarte (font: arxiu personal de Salvador Domènech)

2. MARIA MONTESSORI I BARCELONA

Dels interessats en el tema és sabut que la primera *Casa dei Bambini* fora d'Itàlia s'instal·là a la ciutat de Barcelona, i la mateixa doctora Montessori hi va residir durant anys, en diferents èpoques, abans de la dictadura monàrquica de Primo de Rivera i durant la Segona República fins a l'esclat de la Guerra Civil. Per a ella Barcelona va significar una segona llar, per l'entusiasme que el seu mètode tingué entre la comunitat educativa catalana —un penell amb base científica— així com per l'escalf humà que va rebre com a persona. Aquest enamorament mutu i els resultats brillants aconseguits

portaren les administracions a potenciar, en diversos àmbits, el seu mètode alternatiu enfront de la caspositat imperant. La Mancomunitat de Catalunya, l'Ajuntament de Barcelona i la Diputació ho concretaren amb la creació d'escoles públiques montessorianes.

Arran de l'interès despertat per publicacions a casa nostra des del 1911, quatre anys després la Diputació de Barcelona facilità la creació de la primera Escola Montessori com a tal a Catalunya i a l'Estat espanyol, i hi va posar al capdavant la millor col·laboradora de la *dottoressa*, Anna Maccheroni. L'eficiència de la directora, «d'una intel·ligència molt clara i d'una preparació molt completa i sòlida»,² i la inestimable participació de les mestres Maria Villuendas i Josefa Roig de Pujol van evidenciar l'encert en la instauració de la metodologia, que prioritzava l'infant per ell mateix i no un projecte d'adult.

La comunitat educativa, astorada de manera positiva, valorava el fet que l'infant aprengués a llegir sol, mitjançant l'ús del material didàctic corresponent. I excel·lències com que el joc autoregulat és més beneficiós que la instrucció memorística; la importància de l'entorn i la seva observació per sobre de ser receptors passius de l'adult; l'autoregulació de la pròpia dinàmica, la ubicació a l'espai de l'aula, la «disciplina», el silenci; el grup classe basat en les habilitats i els interessos dels escolars, no pas en nivells rígids d'edat. El 1918 la *dottoressa* assumí la direcció que havia deixat vacant la *signorina* Macheroni, així com el timó del Seminari Laboratori de Pedagogia ubicat a la Casa de Maternitat.

L'Ajuntament va anar una mica a remolc en preveure la creació d'aquests tipus de centres d'educació infantil. L'1 de setembre de 1915 va començar a funcionar l'Escola Montessori del carrer de la Tapineria, número 33, dirigida per Mercè Climent. El gener de 1917 s'inaugurava el segon parvulari al carrer de Balmes, 69, amb Maria Dolors Canals al capdavant. Els dos parvularis oferien matrícula per a quaranta alumnes el gener de 1918. El primer disposava de la tarda dels dijous com a dia de descans setmanal; el segon, de la tarda del dissabte. L'horari de l'escola del carrer de Balmes, per exemple, era de 9.30 a 12.30 hores al matí i de 14.30 a 17.30 hores a la tarda.

Les escoles municipals Montessori estaven regides per un reglament de deu articles. Fent-ne un resum, podem dir que regulaven els aspectes següents:

² GALÍ, Alexandre, *Història de les Institucions i del Moviment Cultural a Catalunya 1900-1936. Llibre II Ensenyament Primari*, segona part. Barcelona: Fundació Alexandre Galí, 1979, p. 54.

Primer: acreditació reconeguda de la titulació de la professora que tingués a càrrec seu l'escola.

Segon: sobre els deures de la mestra; les substitucions; l'horari; l'admissió d'alumnes; rebre retribucions dels pares; tenir cura del desenvolupament dels infants; de la higiene i de la conservació del material.

Tercer: serveis d'un metge inspector.

Quart: nombre d'alumnes (màxim quaranta); quinze places de franc.

Cinquè: vacunació prèvia i no ser menor de tres anys ni major de cinc per ingressar-hi.

Sisè: edat màxima d'estada (fins als set anys).

Setè: obligacions dels pares o tutors, com ara vetllar per la higiene i la puntualitat dels fills; informar de l'estat de salut; justificació de festes; comprar una bata.

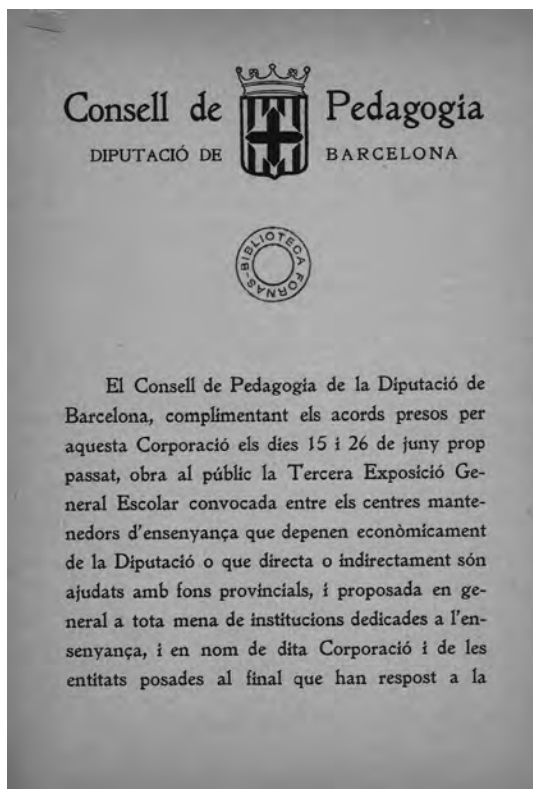
Vuitè: justa i equiparable instrucció dels alumnes.

Novè: utilització de la llengua catalana.

Desè: horari d'escola i període de vacances.³

Volem deixar constància que la Diputació i l'Ajuntament de Barcelona, així com l'Ajuntament de Lleida, durant els primers mesos de l'any 1914 van pensionar set mestres per assistir al Segon Curs Internacional que la doctora Montessori impartia a Roma. La finalitat era que còpsessin de primera mà els resultats de la seva metodologia per poder implantar-la després al Principat. Entre les escollides hi havia Mercè Climent, Dolors Canals i Celestina Vigneaux. Joan Palau i Vera va esdevenir el predecessor a implantar-la a casa nostra, de manera paral·lela, tant al Col·legi Mont d'Or com a la Casa de Maternitat i Expòsits de la Diputació. El 1913 va ser pensionat per la Diputació barcelonina per anar a Roma, amb el propòsit d'estudiar de prop el desenvolupament de les Cases dels Nens. Va esdevenir un fervent montessorità i va traduir el seu mètode al castellà: *El Método de la Pedagogía Científica aplicado a la educación de la infancia en las «Case dei Bambini»* (1915).

³ AYUNTAMIENTO DE BARCELONA, *Anuario Estadístico de la Ciudad de Barcelona 1917*. Barcelona: Henrich, 1921, p. 147.

Coberta de l'opuscle del Consell de Pedagogia sobre la Tercera Exposició General Escolar, amb la participació d'escoles, centres i institucions, en un total de vuitanta-nou (font: arxiu personal de Salvador Domènech)

El Consell de Pedagogia de la Mancomunitat de Catalunya assumí el seguiment de l'experiència, amb personalitats tan remarcables com Eladi Homs i Francesc d'Assís Galí. El més clar objectiu del Consell era potenciar a casa nostra les característiques de l'Escola Nova per fer front a l'escola tradicional i oficial. Per la definició que en fa, la metodologia de la doctora Maria Montessori excel·lí en els seus propòsits renovadors:

«[...] L'Escola Montessori en la seva constitució íntima havia assolit unes regions de perfecció on no havia arribat cap altra institució catalana: una distinció i una finesa sense ficció ni ensucrament en el tracte dels infants per la part del professorat i en els infants l'equilibri i

l'ordre interns dels éssers que s'han desenvolupat segons la llei pregona de la seva espiritualitat sense cap violència ni pertorbació. Fou damunt d'aquesta base ben consolidada que vam treballar l'Escola Graduada i després l'Escola Blanquerna.»⁴

En l'etapa no republicana, la religió formà part d'una manera ben clara i sentida en l'ideari d'escola, impregnació donada pel catolicisme de la qui va concebre el mètode, que va néixer a partir de l'observació i de l'espiritualitat dels *bambini*, començant pels qui tenien discapacitat intel·lectual.

3. FORMACIÓ EN EL MÈTODE MONTESSORI I ESCOLA PÚBLICA A BARCELONA

Amb la posada en funcionament dels grups escolars, dels parvularis i la seva ensenyança (continguts, procediments, metodologies, didàctiques) aquests es van potenciar via Patronat Escolar (1922). La instauració a l'Estat espanyol de la Dictadura de Primo de Rivera (1923) va significar un endarreriment en els àmbits d'enfocament progressista de les línies socials i educatives, i més a Catalunya, per les característiques de llengua i cultura pròpies. A partir de 1930, amb el govern monàrquic del general Berenguer, la situació s'anà recuperant. Des de l'organisme mixt entre l'Estat i l'Ajuntament de Barcelona que era el Patronat Escolar, s'organitzaren cursets de perfeccionament per a mestres recentment nomenades a l'escalafó funcional. El programa d'aquestes sessions formatives es publicà en un fascicle el març de 1931, un mes abans de proclamar-se la Segona República espanyola. Com a mostra de l'interès demostrat valguin les següents frases transcrites de la introducció, que traspuen entusiasme i que fan èmfasi en els principis científics de les metodologies a tractar i dels coneixements impartits pels especialistes de renom:

«El Programa ha estat confeccionat tenint en compte especialment el paper principalíssim de la mestra de parvuls com a col·laboradora de l'infant en la tasca del seu lliure i complet desenvolupament, de manera que en cap instant la seva intervenció pugui constituir un entrebanc, o simplement un retard, per a aquest desplegament físic i psíquic del parvulet posat sota la seva cura.

⁴ GALÍ, Alexandre, *op. cit.*, p. 56.

També s'ha cregut que havia d'interessar preferentment a les parvulistes el coneixement exacte dels principis científics que són la base dels mètodes avui considerats com a més eficients, per tal de fer ben conscient la pràctica d'aquests mètodes i condicionar tota l'activitat escolar a la més rigorosa escrupolositat científica.

»Ultra aquests dos nuclis d'estudi que constitueixen la part principal del curset, hom ha cregut necessari d'afegir-hi, a més d'algun coneixement complementari que enriqueixi els mitjans d'expressió de la parvulista, un grup on fossin donades indicacions i normes precises referents a diverses activitats pròpies de tot ensenyament primari en general, però que en ço que fa referència als pàrvuls tenen un especialíssim interès pel rendiment que d'elles cal esperar i perquè són un doll inesgotable del gaudi i alegria infantils que han d'ésser la característica i la pedra de toc de les classes de pàrvuls.»⁵

Tot i el posicionament eclèctic de l'Ajuntament de Barcelona, no sorprèn que, de les quatre ponències exposades, dues fossin sobre la metodologia Montessori, i cal destacar el coneixement i la vàlua de les conferenciants: Maria Dolors Canals i Rosa Sensat. En l'àmbit municipal, cada declaració de principis pedagògics passava necessàriament per l'Assessoria Tècnica de la Comissió de Cultura i, per tant, per l'ideari progressista de Manuel Ainaud, que al mateix temps era secretari del Patronat Escolar. El seu col·laborador lleial Artur Martorell tenia un enfocament similar pel qual, des d'una posició institucional, es procurava salvaguardar per sobre de tot els beneficis dels escolars de la ciutat de qualsevol edat.

El curset de perfeccionament per a mestres va començar el dilluns 2 de març al Grup Escolar Milà i Fontanals en sessions de matí i de tarda. Les anomenades lliçons complementaven la part teòrica amb l'observació directa del treball escolar, «copsada durant l'assistència organitzada, mentre duri el curset, a les escoles de pàrvuls de les institucions municipals d'ensenyament primari».⁶ El programa constava de quatre parts diferenciades. Era complet i interessant pel ventall de matèries impartides i la importància professional i intel·lectual dels ponents. La relació de títols, sense entrar en continguts, és la següent:

⁵ PATRONAT ESCOLAR DE BARCELONA. *Curset de perfeccionament per a les mestresses de pàrvuls dels Grups Escolars*. Barcelona: Suc. d'Henrich, 1931, sense numerar.

⁶ *Ibidem*, sense numerar.

A. Coneixement de l'infant:

- *El desenvolupament físic de l'infant dels 3 anys als 7 anys*. Sis lliçons a càrrec del doctor Manuel Salvat Espasa, metge inspector escolar de Barcelona.
- *La formació del llenguatge fins als 7 anys. Acció dels mestres i de l'escola*. Sis lliçons a càrrec d'Alexandre Galí, secretari del Consell Informatiu de Pedagogia i del Seminari de Pedagogia de la Diputació de Barcelona.
- *Els defectes de pronunciació*. Una lliçó a càrrec del doctor Joan Alzina i Melis, director de l'Institut Municipal de Vilajoana.
- *El desenvolupament psíquic de l'infant dels 3 anys als 7 anys*. Cinc lliçons a càrrec de Frederic Doreste, director del Grup Escolar Ramon Llull.
- *Notes sobre la psicologia del pàrvul*. Dues lliçons a càrrec del doctor Joaquim Xirau, director del Seminari de Pedagogia de la Universitat de Barcelona.

B. Les bases dels mètodes propis per a l'ensenyament de pàrvuls:

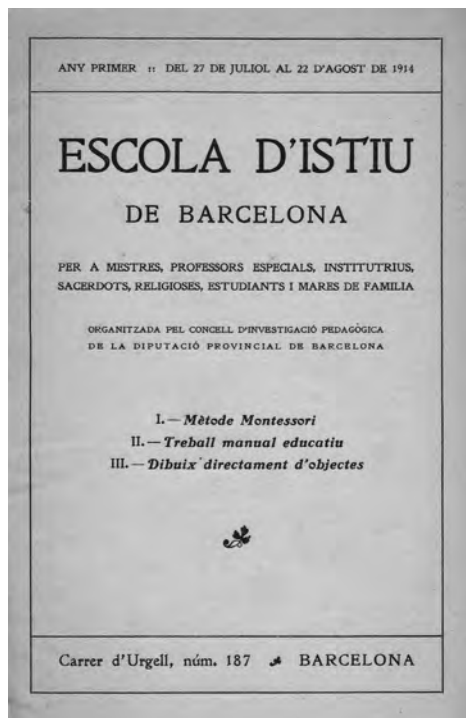
- *El sistema froebelià*. Dues lliçons a càrrec de Rosa Sensat, directora del G. E. Milà i Fontanals.
- *El mètode de la pedagogia científica de la doctora Maria Montessori*. Cinc lliçons a càrrec de Rosa Sensat.
- *L'educació sensorial en el mètode Montessori*. Tres lliçons a càrrec de Dolors Canals, directora d'Escola Municipal Montessori.
- *El mètode Decroly*. Cinc lliçons a càrrec d'Anna Rubiés, directora del G. E. Ramon Llull.

C. Activitats educatives diverses.

- *L'educació física del pàrvul*. Tres lliçons a càrrec de Joan Trigo, professor d'Educació Física.
- *El dibuix i l'activitat manual*. Dues lliçons a càrrec de Ramon Jori, director dels ensenyaments artístics de les escoles municipals, i lliçons pràctiques a càrrec de Dolors Palau, directora de l'escola a l'aire lliure del Parc del Guinardó.
- *Cançons i rondes infantils*. Tres lliçons a càrrec d'Enric Gibert i Camins, professor d'ensenyament musical dels nois de la Casa de Caritat.
- *Què pot fornir el folklore per a l'educació del pàrvul*. Dues lliçons a càrrec d'Aureli Campmany.

D. Coneixements complementaris:

- *Llengua catalana*. Cinc lliçons a càrrec de Pompeu Fabra, director de la Secció Filològica de l'Institut d'Estudis Catalans, i dotze lliçons a càrrec d'Artur Martorell, col·laborador d'ensenyaments complementaris de l'Assessoria Tècnica.
- *Dibuix*. Cinc lliçons a càrrec de Ramon Jori.

Coberta del quadernet de la primera Escola d'Estiu (1914)
(font: arxiu personal de Salvador Domènech)

El mètode montessorià va prendre tal volada que en la Primera Escola d'Estiu (1914) se n'organitzà un curs, tant teòric com pràctic, a càrrec de la inspectora Leonor Serrano, el pedagog Joan Palau i Vera i les mestres Celestina Vigneaux, Mercè Climent de Padilla, Josefa Roig de Pujol, Dolors Canals i Maria Villuendas. S'impartiren dues sessions teòriques i cinc de pràctiques

i d'observació.⁷ En posteriors escoles d'estiu se'n continuaren fent, a més de visites. L'any següent, el 2 d'agost, el reverend doctor Frederic Clascar exposà *La llibertat en el mètode Montessori* en una conferència. Llorenç Jou i Olió, mestre i escriptor, va fer-se ressò del gran interès i expectació en el món educatiu al seu *Calendari Pedagògic* del 24 de juliol del mateix any:

«En el Saló de Cent del Consistori ha tingut lloc, aquests dies, el cicle de conferències montessorianes amb les quals les nostres pensionades a Roma pel nostre Ajuntament donaren compte de llurs impressions en seguir el curs internacional de la doctora italiana. El dia 18 la inspectora provincial Na Leonor Serrano desenrotllà el tema *El segle dels nois i el mètode Montessori*. El dia 20 Na Celestina Vigneaux tractà de *l'Educació de la voluntat en el sistema Montessori, consideracions sobre els premis i els càstigs en la família i en l'escola*. El dia 21 Na Mercè Climent parlà de l'Autoeducació, basada en l'atenció i disciplina espontània. El dia 22 Na Dolors Canals s'ocupà de l'Educació sensorial a base del sistema Montessori; aplicació a la lectura i escriptura. [...] Tant les quatre sessions primeres, il·lustrades amb projeccions, com la de clausura, foren concorregudes per molta assistència, si bé més algun dia que els altres, veient-se clar que més o menys en pro o més o menys en contra, tot el món pedagògic de Barcelona s'és interessat fortament per la Montessori, a la qual tothom concedeix el següent mèrit, que ja apuntava el senyor Juncal: en el mètode Montessori s'hi respira un profund, un excel·lent amor als infants».⁸

El 25 de gener de 1917 el Consistori barceloní nomenà Manuel Ainaud i Sánchez, en sessió plenària, assessor pedagògic de la Comissió de Cultura. I el 9 d'agost del mateix any el nomenà director general de l'Assessoria Tècnica de la Comissió de Cultura. Ainaud estava al corrent del mètode Montessori i era conscient de la seva vàlua. Anys més tard, durant la primavera de 1923, va viatjar a Roma per prendre contacte directe amb les escoles que hi practicaven el mètode. Aquest article permet deixar-ne constància fefaent adjuntant la imatge d'aquest fet, en què els responsables pedagògics li van lliurar, com a

⁷ CONSELL D'INVESTIGACIÓ PEDAGÒGICA. *Escola d'Istiu de Barcelona*. Barcelona: La Neotipia, 1914, p. 4.

⁸ JOU I OLÍO, Llorenç, *Calendari Pedagògic*. Barcelona: Impremta Elzeviriana i Llibreria Camí, 1930, p. 212-214.

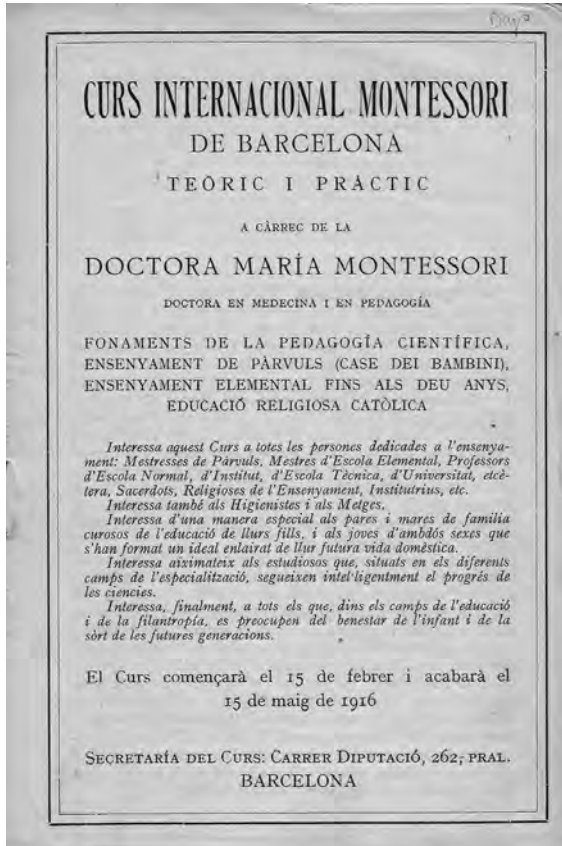
reconeixement i regal, una benedicció apostòlica i indulgència plenària del Vaticà, atès que feia poques setmanes que Pius XI havia estat escollit pontífex.⁹

Imatge 4. Obsequi que Manuel Ainaud va rebre en la visita a les escoles Montessori de Roma
(font: arxiu personal de Salvador Domènech)

⁹ Amb la salutació del text de l'obsequi es volia reconèixer l'autoritat educativa i tècnica fent servir la introducció prèvia al seu nom: Il·lustríssim Senyor.

Coneixent el tarannà de Manuel Ainaud, era previsible que, si hi havien anat mestres pensionades, el recentment nomenat secretari del Patronat Escolar havia de copsar-ho en directe i amb coneixement de causa. Una nova aportació als estudiosos de Maria Montessori.

*Coberta del fullet del tercer Curs Internacional, celebrat a Barcelona el 1916
(font: arxiu personal de Salvador Domènech)*

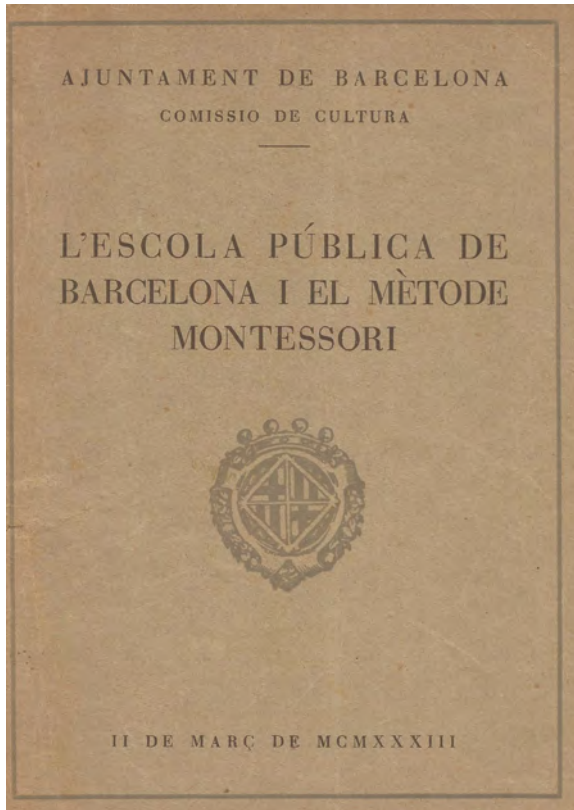
L'any 1916, entre el 15 de febrer i el 15 de maig, se celebrà el III Curs Internacional Montessori de Barcelona, auspiciat per la Diputació. Amb anterioritat s'havia organitzat a Itàlia i als Estats Units. El curs, teòric i pràctic, va ser impartit per la mateixa *dottoressa*. En el fullet que s'edità, de vuit pàgines sense numerar, s'inclou aquest apartat:

«Ademés de la part teòrica fonamental i del mètode per a l'educació dels pàrvuls, la Doctora Montessori exposarà per primera vegada el Mètode per a l'Escola Elemental, o sigui, per alumnes de set a deu anys. Aquest fet donarà al Curs de Barcelona un interès extraordinari, ja que el Mètode Montessori per l'Escola Elemental és encara desconegut del públic pedagògic, essent esperades amb gran interès les seves solucions. Probablement coincidirà amb el Curs l'aparició del Llibre de l'Ensenyament Elemental.

»L'Escola Montessori de la Diputació, que aplica d'una manera general el mètode per a l'Escola Elemental, proporcionarà el lloc d'observació i pràctiques als alumnes del Curs.»

El millor testimoni escrit i gràfic de l'època sobre el celebrat mètode a Barcelona el tenim en el llibret que la Comissió de Cultura edità el març de 1933, *L'Escola Pública i el Mètode Montessori*, en honor a la celebració del XVIII Curs Internacional. Recull informació significativa sobre el Curs Internacional aplicat a l'escola elemental, així com el fet que a començaments de 1917 el Consell d'Investigació Pedagògica de la Diputació creà una Càtedra de Pedagogia que s'encomanà a la doctora. Aquesta càtedra es transformà en Laboratori i Seminari de Pedagogia. També inclou testimonis de Celestina Vigneaux sobre l'Escola Nacional Montessori de Barcelona i de Maria Dolors Canals sobre l'itinerari montessorità de les Cases dels Nens. Conté dades interessants, com: a) les escoles de Barcelona ciutat que empraven la metodologia de la doctora Montessori i b) les ciutats i poblacions de Catalunya on també s'hi havia implantat:

- a) Escola Municipal del carrer d'Ataülf, 12; Escola Municipal del carrer de Còrsega, 268; Escola Pública de la Via Laietana; graus de pàrvuls dels grups escolars; Mútua Escolar Blanquerna; Escola de la Sagrada Família; Institut Eulàlia; Institut Montserrat; Escola Mossèn Cinto; Escola Sant Jordi; Ateneu Democràtic Regionalista del Poble Nou; Escola Italiana; Escola Suïssa.
- b) Berga, Canet de Mar, Capellades, Cardona, Gironella, Granollers, l'Hospitalet de Llobregat, Igualada, Masquefa, Molins de Rei, Olesa de Montserrat, Pineda, Roda, Rubí, Sabadell, Sant Cugat del Vallès, Terrassa, Tona, Tortosa, Vilafranca del Penedès. També es va dur a terme a Palma.

Coberta del llibret editat per la Comissió de Cultura de l'Ajuntament de Barcelona el 1933 (font: arxiu personal de Salvador Domènech)

Encara que en el llibret del 1933 es fan constar els graus de pàrvuls dels grups escolars en la relació de centres on s'emprava el mètode, i en unes pàgines anteriors es diu que «[...] en crear-se les places de mestres municipals parvulistes destinades als Grups Escolars de Barcelona, el mètode Montessori fou un dels que entraren de ple dins l'organització d'aquests Grups [...]»,¹⁰ no vol dir que fos hegemònic. Per una banda, en el curset de perfeccionament del març de 1931 no només s'explicà aquest mètode sinó que Rosa Sensat exposà

¹⁰ AJUNTAMENT DE BARCELONA, COMISSIÓ DE CULTURA, *L'escola pública de Barcelona i el mètode Montessori*. Barcelona: Impremta Mallorca, 1933, s. p.

el froebelià i Anna Rubiés el de Decroly; per altra banda, les opinions dels directors recollides a l'enquesta de 1933 (a petició de Joaquim Xirau, llavors president de la Comissió de Cultura) eren de manera majoritària favorables a l'eclecticisme.¹¹

4. LES ESCOLES MUNICIPALS I EL MÈTODE MONTESSORI

Com a biògraf de Manuel Ainaud comparteixo l'opinió d'Alexandre Galí quan deixa per escrit en la seva obra magna, i no prou reconeguda, que «no era partidari de casar-se amb un sol mètode».¹² Justifica l'eclecticisme d'Ainaud i de l'Assessoria Tècnica parlant de les dues escoles Montessori municipals:

«[...] Van ser creades per a donar una mica de conseqüència a la tramesa de les pensionades a Roma i es van anar sostenint per la doble utilitat del bon servei que feien i de l'atenció que es mereixien les respectives directores, no pas perquè l'Ajuntament cregués que a base d'elles calgués preparar el planter de mestresses parvulistes que havien de regentar les classes de pàrvuls dels Grups escolars en relació amb els quals és possible que l'Assessoria Tècnica fos, si no eclèctica, almenys expectant».¹³

Manuel Ainaud, en un informe que realitzà l'Assessoria l'any 1918 sobre les escoles Montessori i l'ensenyament primari, referint-se a la conveniència d'ampliació de les dues escoles municipals, a part de veure-les com «un centre de la vida, d'activitats i de recerques per als mateixos nois qui investigaran i trobaran per si sols les veritats i les relacions de les coses»,¹⁴ volia impregnar-les d'un matís formatiu propi català, arrelat a la tradició pedagògica:

«[...] curarem de segellar-la amb les d'un bon esperit català, assajant així la nostra escola catalana. Ella serà l'escola primària tipus que és la que ha de crear l'Ajuntament. Mentre l'Ajuntament no pugui constituir les escoles primàries que caldrien a Barcelona, ni tingui facultats encara per reorganitzar les nacionals ja existents almenys hauria de donar el to

¹¹ Material consultat al Servei de Documentació Pedagògica de l'Arxiu de l'Institut Municipal d'Educació ubicat al Centre Fonoaudiològic a la dècada dels anys vuitanta del segle passat.

¹² GALÍ, Alexandre, *op. cit.*, *Ensenyament Primari*, tercera part, p. 156.

¹³ *Ibidem*, segona part, p. 169.

¹⁴ AJUNTAMENT DE BARCELONA, *Les Escoles Montessori i l'Ensenyament Primari, IV*. Barcelona: Servei de Documentació Pedagògica de l'IME de l'Ajuntament de Barcelona, s. p.

del que hauria d'ésser instituint-ne una de tipus que el dia de demà fes de patró a les noves que s'instituïssin i avui fes ja d'exemplaritat a les existents.»¹⁵

El català tingué un paper destacat a les escoles Montessori, no tan sols com a llengua vehicular sinó com a iniciador de l'aprenentatge de la lectoescriptura. La següent aportació de Maria Dolors Canals així ho constata, fent referència als impediments posats per la dictadura monàrquica:

«He de confessar ara públicament que l'Escola Montessori del carrer d'Aribau, i segurament totes les Escoles montessorianes, han passat uns anys de veritable captiveri. Han estat els anys que volien foragitar de l'Escola la nostra llengua mare; llavors vam veure clarament, i per desgràcia vam haver de comprovar, que és impossible una autèntica Escola Montessori si s'obligava els nens a una llengua que no és la pròpia... [...] És que el mètode Montessori fa que els nens visquin una vida tan natural que de cap manera pogueren admetre l'artifici que suposa aprendre de llegir en una llengua que no era la que ells parlaven.»¹⁶

En les enquestes als exalumnes, prèvies a la realització del llibre *Els alumnes de la República. Els Grups Escolars de l'Ajuntament de Barcelona*,¹⁷ una de les respostes rebudes és de Paquita Maleras i Franquet, antiga alumna de l'Escola Municipal Montessori del carrer d'Ataülf. Una resposta força descriptiva i agraïda:

«Recordo amb alegria l'estada, durant els cursos del 1934 al 1936, a la meua escola del carrer d'Ataülf, número 12, que era el mateix carrer on vivia amb els pares i l'àvia materna. L'escola, dins una gran finca, estava ubicada en un edifici a la meitat del carrer, a mà dreta entrant-hi des del carrer dels Templers, una mica més avall de l'Església que es coneix com a Església del Palau Reial, i que suposo que deu ser un antic palau dels que encara abunden al barri; per això em semblava majestuós a ulls d'una criatura.

¹⁵ *Ibidem*, s. p.

¹⁶ AJUNTAMENT DE BARCELONA, COMISSIÓ DE CULTURA, *L'escola pública de Barcelona i el mètode Montessori*, op. cit., s. p.

¹⁷ DOMÈNECH, Salvador, *Els alumnes de la República. Els Grups Escolars de l'Ajuntament de Barcelona*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2008.

La nostra classe era una sala molt gran i ens assèiem a l'entorn de tauletes. La professora que vaig tenir era la Srta. Carbó, persona molt simpàtica. Ens ensenyava a llegir i escriure amb cartrons de lletres —una lletra per cartró—, que anaven estampades amb una mena de paper de vidre, brillant, i que reconeixíem de manera tàctil, resseguint-la amb els dits. També fèiem feines manuals: ens ensenyaven a fer llaços de roba, a practicar un exercici manual que consistia en fer un tram de tires que havien de combinar-se en sentit vertical i horitzontal...

»Foren uns anys molt feliços, i que malgrat el temps que ha passat, em venen sovint a la memòria amb una sensació de satisfacció als llavis. Durant la guerra no recordo haver estat escolaritzada, i les imatges posteriors, al col·legi Baixeras, són ja de tenir la mà alçada.»¹⁸

Una aportació d'anàlisi també positiva de l'advocat laboralista i diputat socialista al Parlament de Catalunya (1980-84) Francesc Casares i Potau:

«Valoro molt positivament la metodologia emprada pels mestres de l'escola Baixeras. Als cursos de pàrvuls se seguia, segons em sembla, el mètode Montessori amb resultats molt bons. Tinc la impressió que als cursos superiors consistia en una adaptació dels mètodes pedagògics més moderns a paràmetres més tradicionals. S'havia desterrat l'acumulació memorística de coneixements, però no es perdonava, per exemple, ignorar les capitals dels Estats del món o els rius de la Península.

»En general els mètodes pedagògics del professorat fugien dels mètodes didàctics tradicionals per incorporar mètodes moderns basats en centres d'interès i en la iniciativa de l'alumne.»¹⁹

En aquelles escoles de l'Ajuntament de Barcelona es van experimentar els millors sistemes d'ensenyament i les més innovadores metodologies del moment (Decroly, Plan Dalton, Montessori, Fröebel, Project Method...), si bé des del Patronat Escolar no es va voler imposar-ne cap. Amb la seva posició eclèctica, el Patronat va voler que els centres, i òbviament els docents, se sentissin còmodes a l'hora de trobar la millor didàctica, metodologia i manera de fer que s'ajustés a la seva idiosincràsia professional. Hom no pretenia que es

¹⁸ *Ibidem*, p. 120.

¹⁹ *Ibidem*, p. 190.

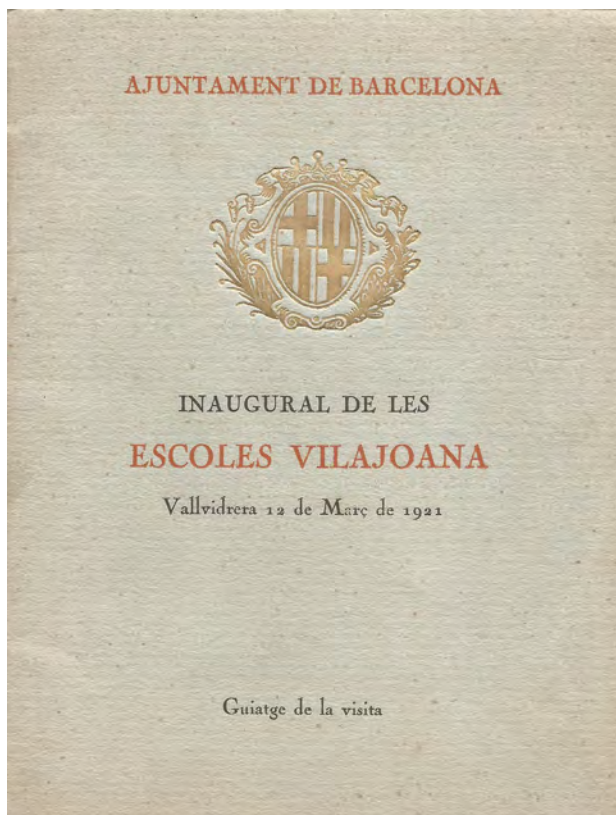
copiés res, sinó que cada docent trobés la manera més encertada per treballar amb els alumnes després d'un procés d'interiorització pedagògica.

Com que hom va saber crear un vincle emocional entre professorat i alumnat, això va repercutir molt positivament en la metodologia: els mestres estaven al costat dels alumnes quan aquests tenien alguna dificultat, i això permetia organitzar millor la resposta educativa a cada noi i a cada noia. Un ensenyament actiu i un bon tractament personalitzat per part dels docents feren néixer entre els alumnes la curiositat i les ganes d'aprendre. L'alumnat va procurar tenir una actitud activa no només davant dels aprenentatges, sinó davant de la vida; aquesta actitud els va comportar el saber fer preguntes: als professors, a la família, a qui fos..., tot en bé del coneixement significatiu, no pas memorístic. El professorat va saber sembrar la llavor de la recerca, de l'interès per les coses, pel descobriment de fenòmens, pel raonament deductiu com a camí per aprendre a aprendre en els alumnes de totes les edats.

Un parvulari singular per la seva ubicació física i per l'entorn, a la muntanya de Montjuïc, on havia estat pavelló de la Companyia Arrendatària de Tabacs de Filipines, és el Parvulari Forestier, amb uns 225 nens i nenes. És un edifici que es va construir arran de l'Exposició Internacional de 1929, igual que el G. E. Mossèn Jacint Verdaguer (Pavelló Regi) del carrer de Lleida, i que n'esdevingué edifici annex. Empraren la docència montessoriana i froebeliana. En l'inventari que els directors Josep Montua i Imbert i Joaquina Solans i Mercadé van elaborar el 12 de maig de 1937, a petició del president de la Comissió de Cultura, Joaquim Xirau i Palau, dins d'una relació extensa, s'anomena de manera literal el material següent:

Torres Montessori, 10 jocs; prismes Montessori, 10 jocs; 30 jocs d'observació de color, 60 de forma i 50 de color i forma; jocs de tacte robes, 50; jocs de boles, 55; xifres en paper de vidre, 80 jocs; lletres en paper de vidre, 40 cartrons; lletres soltes, 180 cartrons; lletres movibles, 4 capsos; cartrons lectura graduada, 200; contes diversos, 50; trencaclosques, 140 jocs; 50 jocs de cartrons de càlcul; jocs d'observació en general, 180.²⁰

²⁰ Material consultat al Servei de Documentació Pedagògica de l'Arxiu de l'Institut Municipal d'Educació ubicat al Centre Fonoaudiològic a la dècada dels anys vuitanta del segle passat.

Escoles Vilajoana, on també s'empraren metodologia i material didàctic montessorians
(font: arxiu personal de Salvador Domènech)

Les anomenades escoles Vilajoana, que incloïen l'Escola de Cecs, l'Escola de Sordmuts i l'anomenada llavors Escola de Deficients, també empraren la metodologia de la *dottoressa* i material didàctic montessorià en el desenvolupament escolar. El fet que al mateix centre també hi tingués seu el Laboratori de Psiquiatria —conjuntament amb cinc laboratoris més—, dirigit per Joan Alzina i Melis, i que aquest mantingués una relació professional regular d'amistat amb Maria Montessori, comportà un interès extra de seguiment escolar.

No voldria acabar l'article sense fer esment de les cantines escolars. L'organització dels primers locals específics on es van habilitar, la decoració, l'ambientació i l'educació cívica que s'hi impartia, van seguir la influència

pedagògica de la doctora Montessori amb l'experiència de les seves cantines escolars a les Cases dels Nens de Roma. La mestra Celestina Vigneaux fou pionera en la creació de la primera cantina escolar al barri d'Hostafrancs i a donar-li un caire educatiu i no només caritatiu. Més endavant, les cantines escolars municipals i les dels grups escolars del Patronat passaren a ser una prolongació de la resta de serveis i una part intrínseca del pla d'escola que s'havia projectat.